

O DANOJLIČEVI POEZIJI ZA OTROKE ALI O TRAMVAJIH, KI SO KLJUBOVALNO POSTALI POLJSKE MIŠI

1. Kako spijo tramvaji ali dobrohotna mala epika

Med vsemi tremi Danojličevimi zbirkami* je prva najbolj epska; največ poje o mestu in o ljudeh. O svetlo temnem predmestju, o socialno nizkem sloju, ki mu sicer grozi nevarnost posurovitve, lumpenproletariziranja (*Temu fantu je ime Pepo Krsta*), a se nevarnost ne udejani; otroci ostanejo poštene, družine tople, varne, in predvsem, dobre; svet je še kar naprej lep. Gre za novo, mestoma duhovito, pesniško gladko in prijazno, mirno tekočo, nemalokrat očarljivo različico stare teme; rekel bi: predvojne otožne družbe, malomestnih, a pravih vrednot, ki so v današnjem hipermodernističnem svetu že zbledele, nekdam pa so pomenile trdno oazo znotraj rastoče vsesplošne kapitalizacije, razkroja, revščine in zla. Ker pa v Danojličevi poeziji ne sodelujejo politično bojni, ideološko fanatični, razredno perspektivni momenti, je lepota tega bivšega, v zdajšnjost zgolj pesniško, spominsko podaljšanega sveta izrazito nostalgичna: kot mehek, blag, naklonjen spomin. Očitno gre za poezijo o družbi, kakršno je pesnik doživljal v svojem ne mučnem detin-

stvu in je še realna, ker oživlja pesnikovo srce.

Nepripadnost hipermodernizmu ni vidna le iz izbora tematike; potrjuje jo tudi uporaba jezika. V vseh treh zbirkah je malo argota, skoraj nič tipičnih posebnih mladostniških izrazov, ki prispevajo kolorit predvsem srbski literaturi in ki jih danes čisla celo poezija za odrasle. Stavčne konstrukcije so spodobne, zdrave, jasne; takšne so, kakršnih smo se učili v šoli, ki je želela biti še klasična; ni ne grdih besed ne lascivnih namigovanj; ni nikakršnih svojevoljnih odstopanj od knjižne tradicionalne norme; v tej poeziji je vse pravilno, kar se pravi, da nepristansko prevaja svet, ki sebi še ni gledal kot nepravilnega, obrobnega, deviantnega, jezikovno in mentalno inovativnega, zablodelega in hkrati osvobojenega, kakor se današnji. Danojličev svet je poudarjeno skromen in nerevolucionaren, a ob tem moralen in prizanesljiv.

Tak svet otroka nesebično vzdiguje k sebi; poezija naj blaži, ne vsiljivo in represivno; suhih poučnih tonov Danojličeva poezija za otroke ne pozna. Vendar pa naj uravnava z izborom tematike, s primernim tonom prednašanja. Današnji hipermo-

* *Kako spavajo tramvaji*. 1959. — *Furunica jogunica*. 1969. — *Kako živi poljski miš*. 1978.

derni odrasli želijo za vsako ceno skočiti v vlogo mladih, prevzeti od njih obnašanje in nazor; v dobi načrtne infantilizacije se poezija za odrasle uči pri poeziji za otroke. Danojlič ravna še na star — na klasičen — način: otroke neprisiljeno vabi, da posnemajo normo za odrasle — seve za poštene, oblikovane, dostojne, zrele odrasle. Ne nazadnje vidimo ta njegov dobronamerni trend iz marsikatero prispodobe, ki je izrazito neotroška; recimo iz podatka, da ima mama Liza nežno lice Gioconde. Le redkokateri mladi bralec namreč ve, kdo je Gioconda in da je zato treba brati pomensko nasprotje in fonemsko bližino: Mama Liza — (neimenovana, a konotirana) Mona Liza.

Družina v tej poeziji je trdna, varna; mati je, oče je, otrok je. Celo nekoliko širša družina je — a ne velika, ne patriarhalna, ne več kmečko srednjeveška. Ded je, a obnaša se kot arhetipski ded v urbani literaturi za otroke. Tudi ko uporablja osnovne človeške like, pesnik ne odstopa od uveljavljenih modelov; obnavlja jih in domiselno rahlo variira, oživlja jih in radostno poetizira, ne razdevlje jih in ne predeluje. Njegov ded (v pesmi *Ded*) je zaupljiva figura, s katero smo znanci že dolgo vrsto let, poznamo vse njegove čudške navade.

V tem malem svetu je vse malo: ni drznih letalcev, ampak so domačnosti tramvajski sprevodniki; so internati za revne otroke; so kot zemlja stari profesorji, kakršni so danes izumrli; so male ulice in uličice in male nedelje v njih, tihe, mirne, zapuščene, nežne. Čez ta svet v skoraj zapuščeni vitrini je razprostrt tenek sentiment; kljub vitalizmu Danojličeve poezije, kljub njegovemu spokojnemu optimizmu in brkati živosti rahlo otožen. A kaj ne bi bil! Še najdemo kje plemenito dobroto,

kakor jo opisuje v pesmi *Dogodek na ulici*? Še najdemo kje pesnika, ki bi ji pel skromno pohvalo? Stari, dobri kondukterji ljubijo živati, male, domače živati in jim rešujejo življenja; sodi takšno usmiljenje v današnji brezobzirni tempo vse razen sebe zaničujoče pogoltnosti? Koga še zanimajo male socialne krivice? Se še kdo predaja solidarnostnemu čustvovanju? Še velja merilo: bodi odkrit? Za koga je svet (ki mu ne moremo niti več reči, da je naš) še svetel, kot zvezda, nezamotan, kot svež razgled jasen, obvladljiv, zanesljiv? Res med nami ne razsaja veliko zlo? Je res vse dobrohotno urejeno?

2. Kljubovalna pečica ali o slogu in poantah

Pesnik streže otrokom — v trdno oblikovani, stvarni podobi — kar vidi okrog sebe sam, a meni, da je dostopno in razumljivo tudi neodraslim. Takšen je njegov osnovni odnošaj do poezije za otroke. Ne trudi se, da bi se posebej vživljal v še ne odkrito, še ne zapisano otroško duševnost; ni mu do tega, da bi v nji našel, kar je odraslim tuje: »noro«, alogično fantastiko, odraslemu komaj zaznavne ali drugače zaznavane doživlja, otroški svet, kakršnega poezija izročila ni priznavala za normalnega, za dopustnega, za obstoječega, in ga zato ni izražala; tak svet je Danojliču tuj. Ohranja dognano mero; v tem je mojster dobrega okusa, se pravi preizkušene skladnosti z dano, solidno normo. Ni mu do prodiranja na rob smisla in čez, v nonsens, v paradoks. Paradoksa se sem in tje sicer poslužuje, ga uporablja kot dodatek, kot začimbo k snažni hrani, ne kot produkcijski princip, kot organizacijsko jedro pesmi. Malo alogike, domišljije, igrivosti ne škodi, saj dela jedro privlačnejše, bolj živopisno; a poper sam na sebi je

otroškemu želodčku škodljiv. Trdna zveza s stvarnostjo, kakor ta gleda sama sebe skozi realistična očala, ostane.

Zato prebiramo in opazujemo in obnovljamo vse polno znanih dogodkov iz vsakdanjega življenja. Muha, zoprnica, brenči, pesnik to brenčanje posnema. Primerja ga s hrzanjem konja: torej z nečim na videz neprimerljivim, mnogo prevelikim, a glej, to je bistvo Danojličevega postopka, prav tako znanim in zategadelj vendar primerljivim. Pesnik nima iznajditeljskega namena, da bi od znane zaznave vodil k še ne videnemu, k skrivnostnemu začaranemu svetu. Poveže dve znani predstavi, a takšni, da se le na prvi pogled ne skladata; s tem znano razširi, potegne med različnimi skustvenimi liki nove zveze, skušnja pogloblja, prostor se razprostre, skozi svet steče več realnost ohranjujočih, a osvobajajočih komunikacij.

Pojasni, spretnož, kako da leži papirček, ki je zvečer še gospodoval na mizi, zjutraj pod njo. Napravi zgodbo; splete živahno, duhovito, svežo razlago o nočnem onegavljenju vetra s papirčkom. V tem ni ravno mitotvoren, ne rodi se presenetljiv nov svet, nova arhetipika; je pa obrušeno zgodbotvoren in nemalo zabaven. Zgodba je nenavadna, četudi takšna, da je za zdravi razum povsem sprejemljiva.

Sonce (v pesmi *Marčevsko sonce*) je neagresivno; nežno je in nemočno. Ni v tem simbolično za vso Danojličevo otroško poezijo? Pomlad — a tudi jesen — je Danojliču ljubi čas; ne prevelika vročina poletne pobesnelosti, ne preradikalni mraz zimske samote; oboje je za njegove občutljive čute preskrajno. Všeč mu je postopno prebujanje — odtod pastelni toni. Blizu mu je čas, ko je človeku sladko pri srcu; ko še ne namerava sprožiti nobene tragične

vstaje, zaploditi nobenega čezmernega hudodelstva. A tudi pomladi ne dojema in ne podaja neposredno, kot strasten izbruh dolgo zadrževane katastrofične, hudourniške biološke sile, neustavljivega bolnega hrepenenja, ki gore prestavlja ali bi jih vsaj rado; nič podobnega. Hrepenenje je rahlo; je nostalgija po dobrosrčni preteklosti, po šoli, po njenih vonjih, po šolskih prostorih, po barviti naturi. Neposrednost je le neuresničen cilj želje; in ta je bolj spomin kot poželenje. Sama pesem je posredna, čeprav nikakor ne gluho racionalna. Racio je le zato tu, da pesem raka-
sto ne podivja; da jo drži v čvrsti meri, v čistih usoglašenihi rimah, v blagovzvočnem mirnem ritmu, v vsestranski naravi pravilnosti in zmernosti, čustvo pa jo kot sapica napolnjuje z niansirano mehko. Ne zagrenjeno sanjariti o neobstojećem; spominjati se lepe, nenevarne, dobre preteklosti:

*Kje so tisti vetrovi,
ki so pihali nekoč, v oktobru?*

Vetrovi so važen del nature, natura pa je ves čas — in čezdalje bolj, čim bližje smo tretji, najnovejši zbirki — v odlikovanem ospredju. A ne divja, tropska, samopašna; deloma je mestna, deloma tista zunaj mesta, ki jo pozoren mestjan more opaziti in sme uživati. Letni časi: ti nas nenasilno, a stalno opredeljujejo, kjer koli smo. Dež; tudi v mestu nismo varni pred njim — a saj ni zlohoten. Veter nas osvežuje in poživlja. Z ljubko zoro se seznanimo, če vstanemo dovolj zgodaj; večeri so nam domačnejši, jutra ljubeznivejša. Tudi nebo nad nami še ni smrdljivo zakrito s svinčenim pokrovom prvotne ogabne industrije; še nas veže z daljno in ljubo naturo, še nam odpira pot iz sebe. Ni natura, ki nas ne ogroža in s katero smo v prija-
teljsko naklonjenem stiku, nujno

sem in tja idilična? Ne cenena, izmišljena idila meščanske hinavske ideologije, a vendar idila neomadeževanega, humanega spomina?

Družbena kritika je v tej poeziji redka ptica. (*Rdeči svinčnik.*) Zanoj ni tipična. Mesto, v katerem se dogodki in predstave odvijajo, je bolj lepo poslikana kulisa, okolje, ozračje kot pa nerešljiv problem, trpka muka, nasilje. O mestu zvemo zmerom kaj zmerom novega in okrasnega, a nič pretresljivega. Danojličeva poezija ne prenese preostrih, kričavih, votlo retoričnih, surovih, samodopadljivo bedastih, samozavestno ideoloških, cenениh, trdih, sivo umazanih, nejasnih, nakurjeno srditih, višnjevih tonov; občudujemo jo kot poezijo pomladnih oblakov, rožnatih slik.

Ne more se — a čemu bi se hotelo? — izogniti poantiranju; konec pesmi je nemalokrat preračunano presenetljiv, celotna prejšnja vsebina ga potihem uvaja. Pač bister in učinkovit postopek, ustrezen povsem v poeziji za mladino. A te poante so takšne, da ne šokirajo; da ne podrejo prejšnjega, že sezidanega; da ne udejanjajo besnih nasprotij, bitke znotraj pesmi, polemične dialektike, razviharjenega dogajanja. Kot vse pri Danojliču je tudi poanta blaga, čeprav duhovita in simpatična. (*Marrec* — z opeko namesto rože.) V zgradbi pesmi se Danojlič noče zazibati v igračkanje z virtuoznostjo; niti se noče opajati s pretiranim oponašanjem nature, z bleščavo onomatopoetiko, čeprav se ji sem in tja, za preizkus svoje pesniške zmožnosti, prepusti. V uporabi pesniških tropov, stilnih sredstev noče biti preizrazit, predoločen, prevsiljiv — če ga kaj odbija, ga vsiljevanje v prvi plan. Povsod je tak kot v ravnanju s poanto; zmeren, a dognan.

3. Kako živi poljska miš ali o naturi, trgu in človekolikem svetu

Zveza med potrošnikom meščanom in neposredno naturo je mestni živilski trg; v opredelitvi tega odnosa je Danojlič najkonkretnější in pesniško inovativen. Za urbanega meščana je natura dejansko izza mestnih vrat: drugje, onkraj. O nji imamo, zazidanci v strnjene hiše in betonske ulice, le predstavo, le zaznavo: vonj, okus, podobo. Kmetice prinašajo v mesto nežni duh pomladi, bogato paleto jeseni: zelenjava, ki jo ponujajo, kompetentno sporoča prihod milih letnih časov, spremembe nature. Prek trga komunicira meščan celo z nacijo, s Srbijo — tako nepopravljivo je že izgubil neposredni stik z naturo in — nekdanj s krvjo obživljeno — nacionalno zavednostjo, ki mu je bila vcepljena kot poziv nature. Trg ga hrani, telesno, a predvsem duhovno. (*Trg na koncu mesta.*)

Zunanja narava, prihajajoča prek dišeče in barvite tržnice, vzbudi dremajoče ostanke notranje meščanove nature, njegove že degenerirane telesne čute: vid (dar za opazovanje barv); vonj (ki se oglašja kot osrednja tema v vrsti pesmi); okus. Deloma postaja meščan že prefinjen uživač — tretja zbirka se je kar precej oddaljila od prve, zapustila je revščino in malega človeka; v nji se oblikuje že sladokusec, morda soroden holandskemu iz 17. stoletja, ki se slasti, na prelepih slikah, pred prepolno prodajno mizo na trgu. Ne, pri Danojliču ni srednjeslojski podivjani banalni požrtnež. Estetski dojemavec je, ki kultivirano sprejema čutno napoved jeseni; ki mu gódi, ko zre, strokovnjak, v papriko in v čebulček, v njuno slikarsko in telesno vrednost. (*Jesen na trgu.*)

Ko se svet čarno stanjšuje v vonj, se začenja topiti nekdanja realistična

ostrina. Vse se rahlo ponotranja; a še zmerom se ne zmedí v fantastičnost — pred to si je pesnik postavil ograjo, ki je ne namerava preskočiti. V pesmih *Peteršilj*, *Koruzni storž*, *Jabolka* in v drugih se mu natura slastno subjektivizira:

*Brizgnejo, iz zgrizene travice
vonjlive točke, slane iskrice.*

čep rav je brez pretiranega zanosa, vonj ohranja pri življenju; vonj je zadnja sijajna navzočnost nature v mestu; le-temu hitro popušča zveza s primarnim. Trg je medij trgovine. Posredništvo je čedalje pomembnejše v našem osiromašenem životarjenju: oddaljuje se mediiranje vsega z vsem. A do kdaj bo vzdržal vztrajni prisrčni vonj? Kdaj ga bo zamenjal smrad, to je vonj koristnostne industrije?

Ena temeljnih pesniških metod v Danojličevi poeziji za otroke je antropomorfiziranje. Kar pomeni: pesnik ne skuša človeka zvijačno pripraviti, da bi se poslušen podal na raven otroka; otroka ne vabi, da bi radosten in nepočakan vstopil v svet čebel, redkvic, večera, vonja. Naturo predstavlja, kot da je le poseben, nenavaden, presenetljiv, polagoma umirjajoč, čedalje bolj le v poeziji navzoč, a vendar netuj primer ek človeškega sveta.

*Tisoč čebel
isto besedo žužnja.*

(*Cvetoča češnja.*) Čebele berejo staro berilo; čebele so človeški učenci. Isti odnos najdemo tudi v drugih Danojličevih zbirkah. Veter se z listjem pogovarja — kot dva človeška soseda. Rokavica, izgubljena, trpi. Zajci so lastniki livade, a lastništvo je človeški pojem. Pečica ima noge kot štrk; mrtvo, mehanično ima model v živem. Sonce večerja. Sonce kadi. Takšne pesmi neopazno udo-

mačujejo živali, reči in svet; kažejo jih kot zakrinkane, preoblečene ljudi; odkrivajo njihovo avtentično funkcioniranje; razkrinkujejo njihovo naravo, ki da je človeška in socialna. Pri tem nas domiselno uvajajo v zabavne situacije; uživajoči gledamo prej nepredstavljive prizore. In svet je tembolj varen, bolj domač, bolj en sam: bolj nesebičnemu človeku, skrbniku podložen, bolj njegovi klasični pameti in pretehtani zahtevnosti soroden.

Naturo — češnje, sušo, nevihto, dež, drevesa — opazuje radoveden, odprt, vesten, samega sebe in svoj človeško-socialni svet spoznavajoči meščan. Če ga natura sama ne obišče, na trgu, pod milim nebom, se urbani prebivalec rekreativno sprehodi po predelih, ki jih je družba preudarno določila za naturne enklave, za naturne parke; tam se uspešno regenerira, nadiha se čedalje bolj primanjkujoče svežine, obnovi izpraznjene baterije svojih zaspalih čutil.

Včasih gre v Danojličevi poeziji za naturalizacijo, za objektivizacijo, za projekcijo lastnih opazovalčevih razpoloženj, ki jih noče dojemati kot subjektivna, osebna, začasna, ne bistvena: zgolj kot razpoloženja; rad bi jih čutil, ambicioznež, kot naturo samo. Ni tak postopek Beethovnov *Pastoralne*? Človekovo prekanjeno samopodaljšanje v samobitno naturno stanje ustreza neki historično omejeni in opredeljeni človekovi potrebi — Dajnoličeva poezija jo izbrano in umetniško izbrušeno zadovoljuje.

Pusti vsakdanji človeški svet se razširja z mišmi, s polži, z mačkami: z živalmi, ki so bodisi domače, ali pa jih, vsaj v mladinski literaturi, že lep čas doživljamo kot domače. Varo domačnost sveta potrjujejo domači užitni sadeži: dinja, oreh, breškev, krompir, paprika, koruza. Me-

ščanski opazovalec, seznanjen le z zgoljčloveškim, meni, da krompir, če ga pustimo njemu samemu, ni zmožen življenja; ne živi — ne more živeti — nič razen človeka. Človek je, ki ima dolžnost in zmožnost določati razliko med mestom in deželo, deželo slovesno razglasiti za naturo in za živost, človeka vezati — projektivno, v domišljiji — na deželo, ki je kajpada sad človekove prakse, nato pa krompir vzeti njemu samemu in ga vsaditi v (človekovo) deželo. Ta zavedna, humanistična akcija bo omogočila, da se natura rodi:

*Zato v tem času krompirja ne jej,
na sprehod ga vzemi,
daleč od mesta, na topli njivi
ga zakoplji — da bi mogel živeti.*

(Krompir.)

Pravi pašnik je tisti, ki ga otrok pozorno nariše; ki ga človek delovno ustvari: ogradi in v kulturi posname. Ni le pašnik tak; livada, ograja, vrba, živina, studenec: vse, kar človeka

obkroža in mu služi, si je najprej izrisal človek v svoji glavi in vsemu temu je kasneje v nagrado za zvesto službo podelil življenje. Še duhoviteje se godi v resnici: uslužbeno okolje je že tako izvežbano, da kar sámo pribezlja v risbo — v kulturo — in se tu nanovo zasnuje. Umetnost — tudi literatura za otroke — je kraj, kjer se natura kultivira in kultura dokazuje svoj živi, edini šele zares vredni obstoj.

Najlepša je Danojličeva poezija tam, kjer je najbolj lirsko poetična; in zbirka *Kako živi poljska miš* je vrh pesnikovega občutljivega, nežnega, tenkočutnega, lepega lirizma. Vsebuje izvirne, dihnjene, zlahka razumljive prisposode. Recimo v *Dinjah*. Ali v *Vetrovnem jutru*. Poezija za otroke se čarodejno spreminja v poezijo za odrasle. Plemenita preprostost. Tihi zvoki, okusne barve, podloženi pomen. Dognane impresije. (*Hrast ob potoku*.) Se mar v poezijo vrača milina izbranih ljubkih in pastelnih podob?

KURIRČKOVA KNJIŽNICA ZA LETO 1977

Pri založbi Borec so v Kurirčkovi knjižnici za leto 1977 izšle tri knjige: *Priročnik za klatenje* (Slavko Pregl), *Andrejev ni nikoli preveč* (Polonca Kovač) in *Titovci* (Mile Pavlin).

Pregl in Kovačeva sta segla po sodobni snovi, Mile Pavlin pa je povest o neustrašnih partizanskih letalcih izdal že pred leti in je v Kurirčkovi knjižnici izšla kot ponatis. Z njo je knjižna zbirka pomnožila število izdaj, s katerimi ohranja izročilo narodnoosvobodilnega boja. Delo je zaokrožena zgodba o letalcu, ki se neustrašeno bori proti okupatorju

in se z letalom spušča tudi na tvegana pota. Dogodki sledijo v dinamičnem zaporedju in drže bralca v napetosti, notranji pripovedni lok pa seže od psihološke osnove za junakovo motiviranost prek njegovih spontanij reakcij na sprotne dogodke do končne uravnoteženosti doživetij. Na tej črti se organsko vključujejo v zgodbo tudi drugi liki. Knjiga sodi med tista mladinska dela, ki jim je možno pripisati dokumentarni značaj, njeno osnovno gibalo pa je akcija. Bralca seznanja z okoliščinami, v kakršnih je potekal partizanski